

INHOUD

Lida Mantovani	7
De wandeling voor het eten	51
Een gedenkplaat in de Via Mazzini	81
De laatste jaren van Clelia Trotti	119
Een nacht in '43	169

Lida Mantovani

Altijd als ze terugging naar de vervlogen jaren van haar jeugd, moest Lida Mantovani terugdenken aan de bevalling, met name aan de dagen ervoor. Bij die gedachte raakte ze telkens weer bewogen.

Langer dan een maand had ze achter in een zaal op bed gelegen, en al die tijd had ze door het meestal openstaande raam ertegenover gestaard naar de bladeren van de grote honderdjarige magnolia die in het midden van de tuin beneden stond. En toen het bijna zover was, drie of vier dagen voor de weeën begonnen, had ze opeens haar belangstelling voor die donkere, vetglanzende bladeren van de magnolia verloren. Ze was zelfs gestopt met eten. Ze was een ding geworden: een heel opgezwollen ding zonder gevoel (het was al warm, al was het pas april), daar achter in een ziekenhuiszaal.

Ze at vrijwel niets meer. Maar professor Bargellesi, het toenmalige hoofd van Verloskunde en Neonatologie, zei dat dat ook beter was.

Hij observeerde haar vanaf het voeteneind.

‘Het is echt warm,’ zei hij, terwijl hij met die dunne, rode vingers van hem over zijn grijze, bij de mond door nicotine verkleurde baard streek. ‘Als je naar behoren lucht wilt krijgen, kun je het beter licht houden. En daarbij,’ vervolgde hij glimlachend, ‘daarbij lijkt je me dik genoeg...’

Na de bevalling kwam de tijd weer op gang.

Aanvankelijk met haar hoofd bij David (verveeld, ontevreden, hij zei bijna nooit wat: de hele dag lag hij op bed, zijn gezicht achter een boek of hij sliep), probeerde Lida Mantovani alleen door te gaan in de gemeubileerde kamer van het Palazzone aan de Via Mortara waar ze het laatste halfjaar met hem had samengewoond. Maar toen, een paar weken later, was ze ervan overtuigd dat David niets meer van zich zou laten horen en bemerkte ze dat de weinige lires die hij had achtergelaten bijna op waren, en omdat ze afgezien daarvan haast geen melk meer had, besloot ze naar huis, naar haar moeder te gaan. En zo daagde Lida in de zomer van datzelfde jaar weer op in de Via Salinguerra en betrok weer het kamertje met de stoffige houten vloer en de twee ijzeren ledikanten naast elkaar, waar ze haar kindertijd, haar puberteit en haar jonge jaren had doorgebracht.

Hoewel het ging om een souterrain dat in het verleden als houtopslag was gebruikt, was het niet eenvoudig om er toegang toe te krijgen.

Vanbuiten in de hal aangekomen, die zo ruim en donker was als een hooischaar, moest je een trapje op dat schuin langs de linkerwand liep. Het trapje leidde naar een halfhoog deurtje en als je daardoor was, raakte je met je hoofd een plafond met kleine balken boven een soort van put. God, wat een treurnis! had Lida bij zichzelf verzucht op de

avond van haar terugkeer, van daarboven even naar beneden kijkend; maar wat een gevoel van rust en bescherming ook... Met de baby op de arm was ze rustig de treden van de binnentrap afgelopen, had ze haar weg vervolgd naar haar moeder, die van haar naaiwerk had opgekeken, en toen had ze gebukt om haar op de wang te kussen. En zonder dat er één woord van groet of commentaar viel, was die kus beantwoord.

Vrijwel meteen had zich de kwestie van de doop voorgedaan.

Zodra haar moeder zich de situatie had gerealiseerd, sloeg ze een kruis.

‘Ben je gek geworden?’ riep ze uit.

Terwijl haar moeder opgewonden aanvoerde dat er geen minuut te verliezen was, voelde Lida vanbinnen iedere kracht om ertegen in te gaan wegebben. Toen ze op de afdeling Verloskunde en Neonatologie om haar bed waren komen staan om de baby aan te pakken en haar vrolijk vroegen welke naam ze hem ging geven, kwam het door het plotse idee om *niets* tegen David te doen dat ze nee zei, ze moesten haar met rust laten, ze wilde er nog een nachtje over slapen. Maar nu, waarom zou ze zich hoofdbreken blijven maken? Waarom zou ze er nog mee wachten? Diezelfde avond werd de baby naar de Santa Maria in Vado gebracht. Haar moeder regelde alles, zij eiste dat hij Ireneo zou heten, ter nagedachtenis van een overleden broer van wiens bestaan Lida nooit had geweten... Op weg naar de kerk hadden moeder en dochter gelopen alsof ze op de hielen gezeten werden. Maar kalm, van iedere energie ontdaan, keerden ze terug over de Via Borgo di Sotto, waar de gemeentelijke gasfitter bezig was een voor een de straatlantaarns aan te steken.

De volgende ochtend hervatten ze hun werk.

Ze zaten net als vroeger, net als altijd onder het rechthoekige raam dat bovenaan op straatniveau uitkeek, boven hun

naaiwerk liever te praten over ditjes en datjes dan over de voor beiden zo bittere periode die ze achter de rug hadden. Ze voelden zich meer verbonden, meer vriendinnen dan voorheen. Niettemin begrepen ze allebei dat hun overeenstemming alleen kon voortbestaan op voorwaarde dat ze iedere verwijzing naar het onderwerp waarop die gebaseerd was uit de weg gingen.

Toch waagde Maria Mantovani zich, omdat ze het niet laten kon, soms aan een grap, een bedekte toespeling.

Ze kwam tot de verzuchting:

‘Ach, mannen zijn allemaal hetzelfde!’

Of:

‘Een man is een jager, dat is bekend.’

Dan hief ze haar hoofd en keek haar dochter doordringend aan. En met tegelijkertijd de gedachte aan de smid van Massa Fiscaglia, die haar twintig jaar eerder had ontmoet en bezwangerd, aan het boerenhuis op het land, twee of drie kilometer buiten Massa, waar ze was geboren en getogen, en dat ze had moeten verlaten toen ook zij ineens met een groot te brengen baby zat, werden daar het vette, slordige haar, de dikke sensuele lippen, de trage handelingen van de enige man uit haar leven, ook die van David. De jongeheer uit Ferrara, oké een jood, maar afkomstig uit een van de meest vooraanstaande, rijkste families van de stad (de deftige Camaioli's die aan de Corso Giovecca woonden, in dat grote palazzo dat nota bene hun eigendom was...), die zo lang Lida's vrijer was geweest, maar die zij nooit had leren kennen, nooit een keer had gezien, zelfs niet uit de verte. Ze keek, observeerde. In Lida's magere, van zorgen en ontberingen ingevallen gezicht zag ze zichzelf terug als meisje. Alles had zich weer van voren af aan herhaald, alles. Van a tot z.

Op een avond barstte ze onverwachts in lachen uit. Ze pakte Lida bij de hand en trok haar mee voor de kastspiegel.

‘Moet je zien hoe wij hetzelfde zijn geworden,’ sprak ze met omfloerste stem.

En terwijl in de kamer slechts het ruisen van de carbidlamp te horen was, bleven ze lang kijken naar hun gezichten naast elkaar, die door het waas op de glasplaat maar net te onderscheiden waren.

Het is uiteraard niet zo dat het tussen hen altijd koek en ei was. Lida leek niet altijd bereid te luisteren zonder weerwoord.

Zo was Maria Mantovani op een avond begonnen haar eigen verhaal te vertellen (eerder zou dat niet gekund hebben). Ten slotte kwam ze met een volzin waardoor Lida opstootte.

‘Als zijn ouders het goed hadden gevonden,’ zei ze, ‘zou hij met me getrouwd zijn.’

Languit op bed, met haar hoofd in haar handen, herhaalde Lida in gedachten deze woorden, ze hoorde weer de diepe zucht van spijt die ermee gepaard was gegaan. Ze huilde niet, nee. En haar moeder, die achter haar aan was gerend en hijgend over haar heen had gestaan, toonde ze bij het overeind komen haar droge wangen, een blik vol minachting en verveling.

Overigens was die dwarsheid bij haar maar zeldzaam, en als die haar bestormde, dan gebeurde dat onverwachts, als een felle windvlaag op een windstille dag.

‘Lida!’ riep ze op een keer met een vals lachje (haar moeder had haar bij haar naam genoemd). ‘Wat vond je het belangrijk dat ik het, als ik naar school ging, op het schrift schreef met een Griekse y! Wat had je nou gedroomd dat ik later zou worden: een revue-meisje?’

Maria Mantovani antwoordde niet. Ze glimlachte. De uitval van haar dochter bracht haar terug bij vervlogen zaken, zaken waarvan alleen zij het belang kon inschatten. ‘Lyda!’ herhaalde ze meermalen bij zichzelf. Ze dacht aan haar jonge jaren. Ze dacht aan Andrea, Andrea Tardozzi, de smid uit

Massa Fiscaglia, die haar vrijer, haar geliefde was geweest, en haar man had kunnen worden. Ze was met de baby in de stad gaan wonen, en hij fietste elke zondag zestig kilometer: dertig heen en dertig terug. Hij zat daar, waar nu Lida zat. Het was of ze hem weer zag, in zijn leren jas, met zijn bombazonen broek, zijn ongekamde haar. Totdat hij op een avond, op de terugweg naar zijn dorp, halverwege werd overvallen door de regen en daar pleuritis door opliep. Sindsdien had ze hem niet meer teruggezien. Hij was gaan wonen in Feltre, in de Veneto: een stadje in het middelgebergte, waar hij een vrouw had genomen en kinderen had gekregen. Als zijn ouders hadden gewild, en als hij toen niet ziek was geworden, zou hij met haar getrouwd zijn. Ongetwijfeld. Wat wist Lida ervan? Wat had zij ervan kunnen begrijpen? Zij alleen was in staat om het te beseffen. Voor allebei.

Na het avondeten was Lida doorgaans de eerste die naar bed ging. Maar het andere bed, naast dat waar zij en de baby al sliepen (midden op de nog af te ruimen tafel verspreidde de carbidlamp rondom zijn blauwige licht), bleef vaak tot diep in de nacht onbeslapen.